INLICHTINGEN EN VEILIGHEID

Dit themanummer ontstond niet omdat de wereld op 11 september jongstleden met de aanslagen op het *World Trade Center* en het *Pentagon* werd geconfronteerd. Reeds maanden geleden besloot de redactie daartoe. Bijna alle opgenomen artikelen kwamen vóór die dag tot stand. De redactie had een aantal overwegingen om de schijnwerpers indringend op het inlichtingendomein te richten.

Allereerst het gegeven dat inlichtingenanalyses het fundament van politiek-militaire (en politionele) besluitvorming heten te zijn. Met het verdwijnen van de Oost-West-tegenstelling maakte de door de Koude Oorlog getekende dreiging plaats voor andere veiligheidsrisico's. Risico's voor zowel de complexe westerse samenleving, als voor operationeel ingezette eenheden. De schending tussen interne en externe veiligheid is vervaagd en de vraag rijst hoe het inlichtingendomein op deze veranderingen heeft gereageerd of zou moeten reageren.

Daarnaast de vele gezichten van 'inlichtingen en veiligheid', zeker als het wordt gekoppeld aan diensten, structuren en processen. Vele gezichten óók, omdat diensten zich veelal niet alleen richten op het verzamelen van inlichtingen, maar ook op het tegengaan van dit soort activiteiten (contra-inlichtingen), of breder het bewerkstelligen van veiligheid of het beschermen van vooral de nationale rechtsorde. Vele gezichten verder, omdat sprake is van verschillende dimensies: de politieke, de militaire en de civiele, alsmede van verschillende niveaus: het strategische, het operationele en het tactische. Ten slotte, maar zeker niet op de laatste plaats, vormde de nieuwe Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten[1] aanleiding voor dit themanummer.

Mede door de opheffing van de Inlichtingendienst Buitenland (IDB) ontstond behoefte aan een nieuwe wettelijke grondslag. De nieuwe Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten ligt nu bij de Eerste Kamer. Er ontstaan een Algemene- en een Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD en MIVD). De wet regelt tot in detail de taken, de bevoegdheden, de transparantie en het toezicht, alsmede het toetsingskader voor bijzondere activiteiten. In de komende periode zullen de diensten hun bedrijfsprocessen op de nieuwe wet moeten afstemmen. Met name de offensieve taak in het buitenland, waaronder de inzet van 'agenten', zal om afstemming en coördinatie vragen.

De ratio voor twee diensten is duidelijk. Ze is ook herkenbaar in vele landen. De AIVD richt zich op de (inter)nationale rechtsorde; de MIVD op de ondersteuning van de minister van Defensie en de strijdkrachten, met name bij besluiten over inzet. Tijdens een inzet vormt de MIVD één van de verzamelorganen voor het ingezette multinationale verband. Zij steunt derhalve niet alleen de minister maar ook de chef defensiestaf, of deze nu 'opperbevelhebber' wordt of niet.

De redactie treedt met dit nummer in de voetsporen van haar voorgangers die vanaf 1914 ruimte boden voor de pennevruchten van H.A.C. Fabius, de grondlegger van de militaire inlichtingendienst, GS III. Deze dienst zou de vader c.q. grootvader worden van alle latere Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

In dit nummer wordt vanuit drie optieken naar het thema gekeken. Vanuit de nationale optiek komt de geschiedenis van de Nederlandse inlichtingendiensten, de taak, organisatie en werkwijze van de Militaire Inlichtingendienst (MID), de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) nu en morgen, alsmede de coördinatie tussen de diensten aan de orde. Vanuit de internationale optiek gaat de aandacht uit naar de vraag hoe de Verenigde Naties, de NAVO en de Europese Unie inhoud geven aan het verwerven, verwerken, verspreiden en gebruiken van inlichtingen en omgaan met de veiligheidsdimensie. De ervaringen op

[1] Eerste Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 25 877, nr. 337.

inlichtingengebied bij de uitvoering van vredesoperaties komen afzonderlijk aan bod. Een derde optiek vormt mogelijke risico's en dreigingen. Wat valt er te zeggen over terrorisme in het algemeen en over biologische wapens, over *information operations* en over de kwetsbaarheid van de Nederlandse informatie-infrastructuur in het bijzonder? Ten slotte besteden wij aandacht aan een specifiek aspect van de inlichtingenwereld: de worsteling tussen openheid en geheimhouding (waarbij memoires van KGB-medewerkers als voorbeeld worden gebruikt). Een overzicht van diensten in diverse landen illustreert de complexiteit. Kortom, in dit themanummer gaat het om 'inlichtingen en veiligheid' in brede zin.

De gebeurtenissen van 11 september maken wel dat het onderwerp terrorisme uiterst actueel is: dit komt ook op de omslag tot uiting. De aanslag op het WTC was meer dan een terreurdaad tegen de Verenigde Staten. Het was een aanslag op de internationale rechtsorde: weerloze burgers uit talrijke landen waren het doelwit. Anderen – net zo weerloos – werden in vliegtuigen die als bom fungeerden de dood in gejaagd. Nog nooit vielen er zoveel slachtoffers in één terroristische operatie. Het was overigens niet de eerste keer dat de bevolking doelwit is; het zal vermoedelijk ook niet de laatste keer zijn. Terreur is in de ogen van sommigen een middel om een politiek doel te bewerkstelligen. De terroristen, variërend van ETA tot IRA, van de 'Rode Brigades' tot het netwerk van Osama bin Laden, kennen niet hetzelfde geloof, dezelfde nationaliteit of dezelfde overtuiging. Gemeenschappelijke kenmerken vormen haat en het gehanteerde middel: terreur.

Ook krijgsmachten kunnen overigens doelwit van een terroristische actie zijn. Op de omslag daarom ook een foto uit 1983. Op 23 oktober van dat jaar rijdt een terrorist in een vrachtauto gevuld met explosieven het gebouw van het Eerste Bataljon van de Amerikaanse Mariniers in Beiroet binnen. Deze actie veroorzaakt 241 doden. Tweeëndertig gewonden overlijden later. Bijna tegelijkertijd wordt in dezelfde stad net zo'n actie uitgevoerd tegen het Franse militaire hoofdkwartier. Hierbij vallen 58 doden en vijftien gewonden.

De aanslagen in de Verenigde Staten eisen nu vooral vooruitzien en doelgerichte samenwerking. Ooit komt het moment dat achterom kan worden gezien. Dan komt de vraag op wat de Amerikaanse en bevriende diensten hebben gedaan of nagelaten. Vast staat dat zij de gebeurtenissen niet wisten te voorkomen. Ook dat is niet nieuw. Keer op keer werden landen, werd de wereld verrast; was wat er gebeurde niet voorzien. De val van de Muur, de implosie van DDR, het Warschau-Pact en de USSR zijn illustratief. Hoeveel moeilijker is het om zicht te houden op de heimelijke activiteiten van tien, honderd of zelfs duizend fanatici die bereid zijn terreur uit te oefenen, terwijl zij de mogelijkheden van techniek en wetenschap daarbij benutten en de kwetsbaarheden van onze moderne samenleving goed kennen?

Moeilijk of niet, de inlichtingen- en veiligheidsdiensten zullen nieuwe wegen moeten vinden om veiligheidsrisico's te onderkennen en tijdig actie te ondernemen. Sir Michael Alexander, voorzitter van het *Royal United Services Institute for Defence Studies* voorspelde in 1999 dat de inlichtingenfunctie zou veranderen: *'it will, in particular, become much more 'joint' i.e. it is going to require ever closer co-operation between the police and other internal security organs; the armed forces; overseas intelligence gathering agencies, overt and covert; agencies specialising in photographic, signals and computer analysis; banks etc. It is also bound to involve much more co-operation between states and within international organisations.'* [2]

De internationale gemeenschap zal wel moeten. Op 11 september werd duidelijk hoe 'klein' de wereld is geworden; hoe 'alles' met 'alles' samenhangt. De moderne landen vormen één financiële wereld; één wereld van handel en verkeer en één mediawereld. Alle landen delen één milieu. Elk incident raakt het totale systeem en kan enorme gevolgen hebben. Dreigingen en risico's, maatregelen en oplossingen hebben niets meer met landsgrenzen van doen. Meer en meer blijkt dat de nationale soevereiniteit en het nationaal belang als begrip aan het verouderen zijn. Dit besef en politieke wilskracht zou moeten verzekeren dat samenwerking echt inhoud krijgt.

De conclusie luidt dat de wereld verre van perfect is. Daarom zijn er inlichtingen- en veiligheidsdiensten nodig. Zij dienen bij te dragen aan vrijheid van handelen en de bescherming van de rechtsorde. Dit themanummer wil aan dit besef bijdragen.

---

[2] RUSI-journal, October 1999, p. 5